Kristiden 1914-1919

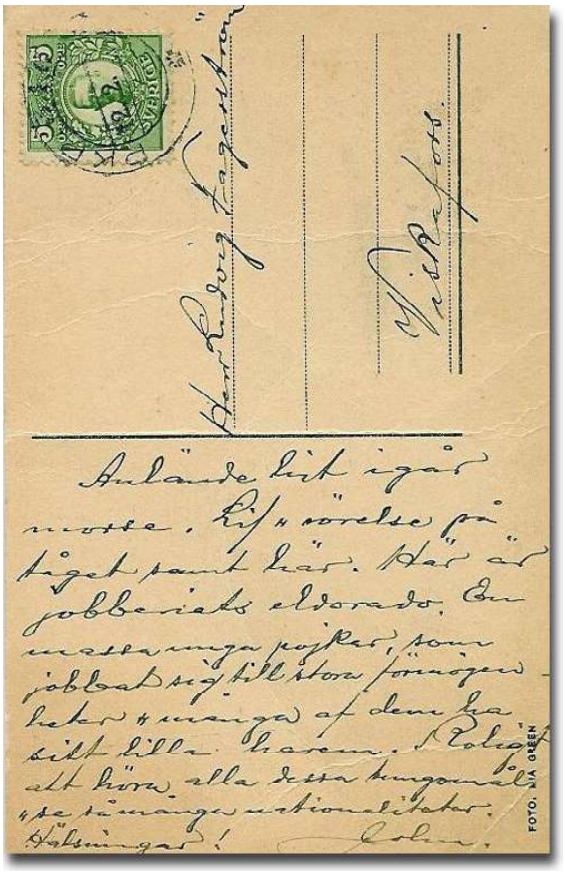
Jan-Olov Edling

Folkhushållningen, försörjningen av Sveriges befolkning med livsmedel och andra förnödenheter, sattes på hårda prov under första världskriget då bristen på livsmedel var stor. Handelsimporten försvårades av de krigförande ländernas åtgärder, till exempel genom ententens handelsblockader eller centralmakternas ubåtskrig. Samtidigt exporterades mycket av den mat som behövdes hemma i Sverige. Priserna var högre i andra länder, framför allt i Tyskland. Dyrtid och prisregleringar stundade. Levnadskostnaderna steg under krigsåren men lönerna hängde inte med och arbetslösheten ökade. För att bemöta den alltmer ansträngda livsmedelssituationen inrättades flera statliga organ, bland annat tillkom Folkhushållnings-kommissionen 1916. Ransonering infördes på en rad livsmedel som socker, bröd, mjöl, kaffe, potatis och ett oräkneligt antal andra basvaror. En omfördelning av främst livsmedel men även andra varor från södra till norra Sverige var nödvändig. Allt detta fick naturligtvis genomslag i de postala cirkulären.

Läget i Sverige

Ransonering av livsmedel på kort infördes hösten 1916, först på socker och i början av 1917 även på bröd. En livsmedelsnämnd, en brödbyrå och en spannmålsbyrå skötte fördelningen av mat och ransoneringskort. Men många menade att detta missköttes. Många svalt för att de inte hade råd att köpa mat, medan grosshandlare och bönder skodde sig på livsmedelsbristen. Samtiden kallade grosshandlarna gulaschbaroner. Svarthandel och job-beri skedde i stor skala (bild 1) Statsministern Hjalmar Hammarskjöld fick öknamnet Hungerskjöld. Hammarskjöld fick avgå och en ny regering tog över i mars 1917. Upplopp och hungerstrejker spreds över hela landet. Tyskland förklarade *det oinskränkta ubåtskriget* vilket stoppade stora delar av införseln av livsmedel till Sverige. Sveriges enda regelbundna fungerande varu- och personutbyte med omvärlden skedde i Haparanda vid gränsen till Finland. En kort tid blev denna lilla stad centrum för en våldsam trafik. All post till och från Finland, Ryssland, Persien, Kina och Japan samlades i Karungi norr om staden för vidare befordran över Haparanda (bild 2) Livsmedelsbristen tilltog 1918 och riksdagens talman uppmanade befolkningen att själva odla potatis på alla tillgängliga ställen (bild 3)

Som lök på laxen kom 1918 influensa-epidemin ”spanska sjukan”, som slog hårt på grund av näringsbristen.

1. Vykort avsänt från Haparanda, stämplat PKP 316B 12.2.16, till Viskafors:

Anlände hit igår. Lif å rörelse på tåget samt här. Här är jobberiets eldorado. En massa unga pojkar, som jobbat sig till stora förmögenheter å många af dem ha sitt lilla harem. Roligt att höra alla dessa tungomål å se så många nationaliteter. Hälsningar! Johan

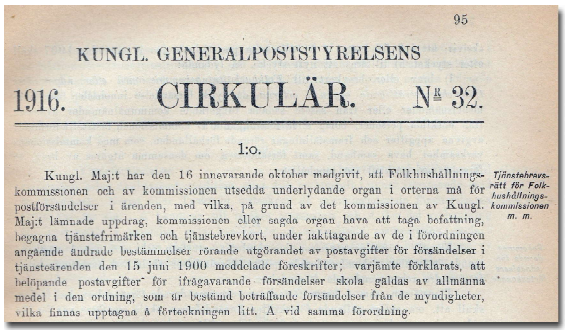

2. Adresskort till assurerat postpaket 5 kg frankerat med 2,12 kr. Skickat från Sågblads & Redskapsfabriken i Eskilstuna 11.11.1915 via utväxlingspostanstalten Karungi utrikes och Viborg för vidare transport till Petrograd. Returnerat och åter i Eskilstuna 6/5 1916 och där lösenbelagt för hela beloppet 2:12.

Karungi utrikes fungerade som tillfällig utväxlingspostanstalt i två omgångar: 19 december 1914 till 3 juni 1916 och 28 augusti 1916 till 31 mars 1917.
(Ex Jan Billgren, ex Jan-Olov Edling)

3. Potatisodling i Vasaparken i Stockholm 1917 (Filmarkivet.se)

95

KUNGL. GENERALPOSTSTYRELSENS

1916. CIRKULÄR. Nr 32.

1:o.

Kungl. Maj:t har den 16 innevarande oktober medgivit, att Folkhushållningskommissionen och av kommissionen utsedda underlydande organ i orterna må för postförsändelser i ärenden, med vilka, på grund av det kommissionen av Kungl. Maj:t lämnade uppdrag, kommissionen eller sagda organ hava att taga befattning, begagna tjänstefrimärken och tjänstebrevkort, under iakttagande av de i förordningen angående ändrade bestämmelser rörande utgörandet av postavgifter för försändelser i tjänsteärenden den 15 juni 1900 meddelade föreskrifter; varjämte förklarats, att belöpande postavgifter för ifrågavarande försändelser skola gäldas av allmänna medel i den ordning, som är bestämd beträffande försändelser från de myndigheter, vilka finnas upptagna å förteckningen litt. A vid samma förordning.

Tjänstebrevsrätt för Folkhushållningskommissionen m. m.

6. Folkhushållningskommissionen med en rad underliggande organ fick tjänstebrevsrätt den 16 oktober 1916.

Statens Livsmedelskommission och Folkhushållningskommission

Statens livsmedelskommission var en svensk myndighet som existerade mellan 1914 och 1917 för att organisera de statliga åtgärderna inom livsmedelsförsörjningsområdet och handha ransoneringen av livsmedel och andra dagligvaror som det rådde begränsad tillgång på under första världskriget.

Under statens Livsmedelskommission började tillsättas flera underavdelningar, byråer och kommunala livsmedelskommissioner.

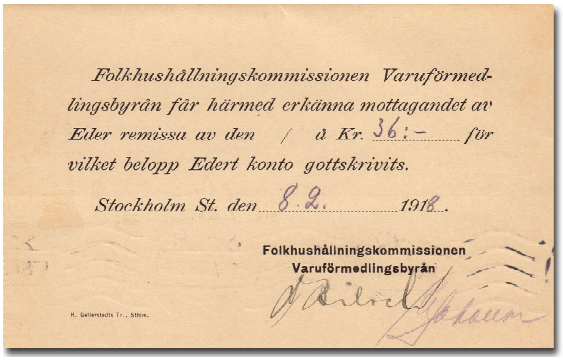
När sedan situationen blev sådan att ransonering blev nödvändig inrättades hösten 1916 Folkhushållningskommissionen (FHK), som ledde förarbetet inför ransoneringen.

I början av 1917 lade staten beslag på alla förråd av vete, råg och korn. Beslutet följdes av en allmän inventering. För socker- och brödsädsregleringen inrättades i hela landet 37 fördelningsnämnder där varje fördelningsnämnd i regel innefattande en sockerbyrå, en spannmålsbyrå och ett antal brödbyråer, i allt 173 byråer (bild 4 och 5) I juli 1917 övertog FHK alla livsmedelskommissionens uppgifter och blev centralorgan för livsmedelsförsörjningen i Sverige.

Tjänstebrevsrätt och portofrihet

I anslutningen till inrättandet av FHK meddelas i postcirkulär av den 16 oktober 1916 tjänstebrevsrätt för FHK med underliggande organ, att använda tjänstefrimärken och tjänstebrevkort (bild 6) Vidare meddelas om försändelser som får avlämnas till postbefordran utan att postavgifterna erläggs vid avlämnandet men som skall utlösas av adressaten. Adressaten i det här fallet är FHK med underliggande organ: ”Brev, brevkort eller paket till folkhushållningskommissionen eller något dess tjänstebrevsberättigade organ i orterna, då dylik försändelse innehåller från livsmedelsnämnder eller från såsom sådana fungerande kommunalnämnder ävensom från enskilda personer, bolag eller föreningar å av kommissionen fastställt formulär avgivna uppgifter och framställningar rörande förhållanden som med kommissionens verksamhet hava samband, tryckta rekvisitioner,

4 och 5. Brevkort frankerat med 5 öre, från Folkhushållningskommissionen Varuförmedlingsbyrån i Stockholm 8.2.1918 till Livsmedelsnämnden i Segerstad Stenstorp. Varuförmedlingsbyråns uppgift var att säkerställa, fördela och distribuera de för landet mest betydelsefulla livsförnödenheterna, bland annat genom exportreglering.

kort eller kuponger till kort, som användas för kommissionens reglering, samt försändelsen, om den utgöres av brev eller paket, är försedd med påskrift om innehållet" (bild 7 och 8)

Tidigare under året, i postcirkulär den 18 mars, förtydligades redovisningen av lösenbeloppet rörande vissa försändelser till samma adressat, det vi i dagligt tal kallar masslösen (bild 9 och 10)

"I fråga om sådana försändelser, som jämlikt allmänna poststadgan få avsändas ofrankerade, har generalpoststyrelsen ansett sig böra härigenom förklara, att, när, med hänsyn till antalet samtidigt förekommande dylika försändelser till en och samma adressat, så anses lämpligt redovisningen av lösenbeloppen må verkställas på sådant sätt, att frimärken, motsvarande summan av dessa belopp, anbringas å en av försändelserna eller å ett kuvert, vari försändelserna inneslutas.

Postanstalt, som har i sista hand till adresspostanstalten överlämna ett större antal försändelser av ifrågavarande slag, behöver icke förse försändelserna med lösenetiketter, dock att postanstalt, som begagnar sig av detta medgivande, skall, när adresspostanstalten utgöres av poststation, inslå försändelserna i gemensamt kuvert, som förses med adressatens namn och adress samt med lösenetikett, varå det sammanlagda lösenbeloppet antecknas".

7. Ofrankerat lösenbelagt brev innehållande "Förmalningskort" från kvarnägare Alfred Forsén i Hälla, avstämplat Skåresta 19/3 1917, till Herr S.P Hollertz i Ringarum. Hollertz var engagerad i livsmedelsnämnden i Ringarum. Med Livsmedelsnämnden i adressen hade det varit portofritt. Nu måste det lösas med 20 öre och lösenetikett anbringad.

Förmalningskort erfordrades alltid för förmalning av spannmål, även som i detta fall, på egen kvarn.

Fortlöpande under de kommande åren uppdateras och förtydligas de postala cirkulären med avseende på tjänstebrevsrätt och portofrihet till FHK och dess organ, t.ex. reglering och inventering av brödsädsförbrukningen, bränslekommissionens inventering och utfärdande av inköpskort (bild 11, 12 och 13)

8. Ofrankerat portofritt brev från Åkersberga 4/10 1918 till Livsmedelsnämnden i Töre innehållande "Transportsedel". Livsmedelsnämnden i Töre har löst portot med gängse porto 12 öre genom masslösen. Lösenetikett erfordrades inte vid detta förfarande.

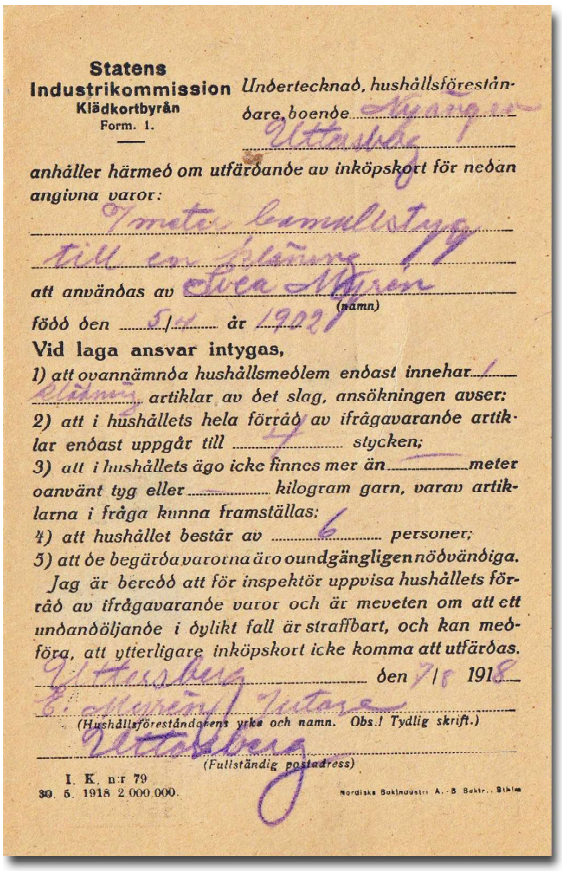
9. Ofrankerat portofritt brev från Skogsbo Egendom i Wara 14/9 1917. Avsänt till Statens Livsmedelskommission Varuförmedlingen i Stockholm, med notering "Uppgifter å Fläsk", ankomststämplat 15/9 1917. I Stockholm har försändelsen åsatts masslösen à 7 kr och 70 öre för ett stort antal försändelser inkomna till Varuförmedlingen med begärda uppgifter om hur många svin som slaktats.

11 och 12. Från Nyängen Uttersberg 7/8 1918 har till Livsmedelsnämnden i Hed Bernshammar Västmanland kostnadsfritt avlämnats det av Industrikommissionen förtryckta brevkortet "Ansökan om utfärdande av inköpskort". Redigeringsdatum 30.5 1918 med en upplaga på 2 000 000. Ansökan gäller 7 meter tyg för klänning. Löst i Bernshammar 8/8 1918 med tjänstefrimärken enligt gängse porto för brevkort 7 öre.

Industrikommissionen hjälpte bl. a. FHK med prisregleringar av industrivaror och ransonering av beklädnadsartiklar etc. genom klädkortsbyrån.

10. Vänster: Exempel på redovisning av masslösen i Wara 15/11 1918 på för tillfället lämplig lapp.

13 brev à 12 öre, 10 brev à 25 öre, 8 brev à 35 öre och 9 rek à 40 öre. Totalt 10 kr och 46 öre. (Lennart Hultgren)

Förbud mot utförsel

Redan den 2 augusti, 1914 bara några dagar efter första världskrigets utbrott, kom en kungörelse med direktiv om *Förbud mot utförsel från riket av vissa varor*: ”Därest paket till utlandet befinnes innehålla vara av ifrågavarande slag skall paketet jämte anmälan i ämnet insändas till generalpoststyrelsen.” Kungörelsen nämner ett 40-tal varor, bl.a. potatis, bröd och ris.

Sådana kungörelser, över 100 stycken, om förbud mot utförsel ur riket av varor ges sedan ut regelbundet under hela kristidsperioden 1914-1919.

Bröt man mot detta kunde böter utverkas med minst 10 kr och högst 1000 kr. Under 1916 ökat till 10 000 kr. Vidare står i kungörelsen: ”Finnes särskild angivare tage han hälften av åklagarens andel”. Åklagarens andel var två tredjedelar av hela bötesbeloppet.

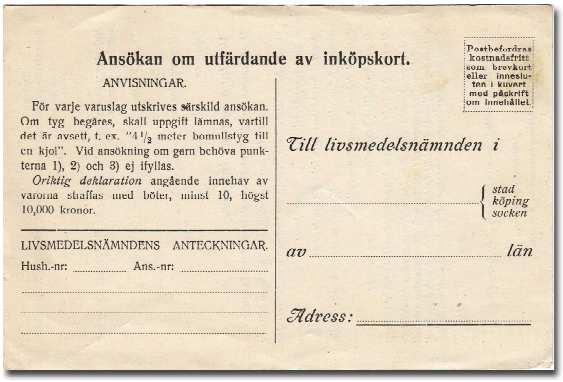
Även exportförbud och förbud mot transitering av direkt krigsmateriel utfärdades.

I postcirkulär daterat den 4 maj 1916 förtydligas att exportförbjudna varor förutom i paket, även i brev- och varuprovsförsändelser inte är tillåtna, utan skall rapporteras till generalpoststyrelsen.

Etiketten *Utförsel medgiven*, blankett 157, tillkännages som första utgåva i postcirkulär den 19 juni 1916. Etiketten sätts på paket där utförselbevis företetts och godkänts för utförsel ur riket (bild 14, 15 och 16)

Den 24 november 1916 görs ett förtydligande av kungörelse från 1912 angående behandling av paketpost som kommit från utlandet och återutförs ur riket, vars utförsel i allmänhet är förbjuden men utförselbevis företetts. Paketet skall av post- eller tullmyndighet förses med etiketten *Oförtullat reexportgods*, blankett 156, och adresskortet skall förses med stämpel med samma text (bild 17)

Förbudet mot transitering av exportförbjudet gods genom postens försorg upphör från och med 1 oktober 1919.

Ansökan om utförsel av inköpskort.

ANVISNINGAR.

För varje varuslag utskrives särskild ansökan. Om tyg begäres, skall uppgift lämnas, vartill det är avsett, t. ex. ”4½ meter bomullstyg till en kjol”. Vid ansökning om garn behöva punkterna 1), 2) och 3) ej ifyllas.

Oriktig deklaration angående innehav av varorna straffas med böter, minst 10, högst 10,000 kronor.

LIVSMEDELSNÄMNDENS ANTECKNINGAR.

Hush.-nr: ..... Ans.-nr: .....

Postbefordras kostnadsfritt som brevkort eller inneslutet i kuvert med påskrift om innehållet.

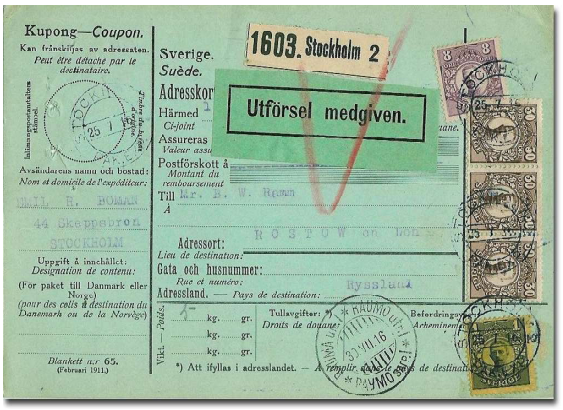
Till livsmedelsnämnden i

..... { stad köping socken

av ..... *län*

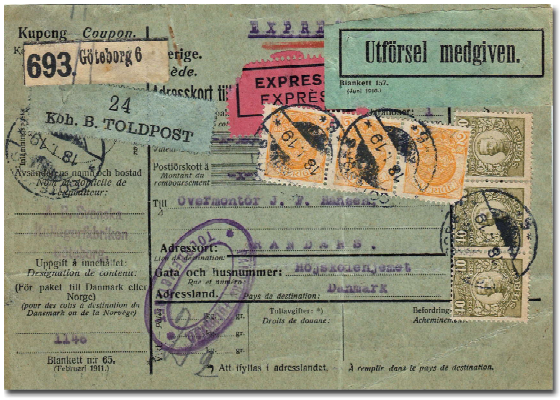
Adress: .....

13. I Uddevalla lokalt tryckt brevkort ”Ansökan om utfärdande av inköpskort” där det klart och tydligt i frimärksrutan står ”Postbefordras kostnadsfritt som brevkort eller inneslutes i kuvert med påskrift om innehållet”.

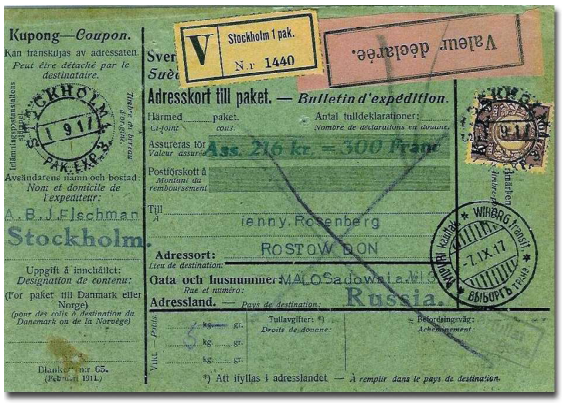

14. Adresskort till postpaket 5 kg frankerat med 1,98 skickat från speditören Emil R Boman i Stockholm 25.7.17 via utväxlingspostanstalten Gävle till Raumo i Finland och vidare till Ryssland. Paketet har erhållit utförselbevis och åsatts etiketten ”Utförsel medgiven”, blankett 157. Etiketten infördes enligt postcirkulär den 19 juni 1916 och har i sin första utgåva texten i grotesk stil.

Under försommaren 1916 avvecklades utväxlingspostanstalten Karungi utrikes och paketposten skickades via Gävle. P.g.a. ubåtsfaran och sänkning av postförande fartyget S/S Hudiksvall återupptogs Karungi utrikes som utväxlingspostanstalt i slutet av augusti 1916.

15. Adresskort för 3 kg:s paket från Göteborg 18.1.19 för expressutdelning i Randers, Danmark. Paketet från AB Svenska Kullagerfabriken, som innehållit hudlim (nummer 1146 enligt statistiska varuförteckningen) har erhållit utförselbevis och åsatts hörnmarginaletiketten "Utförsel medgiven" blankett 157. (Jun 1916.) Det här är andra utgåvan av etiketten, nu med text i antikvastil. Etiketten infördes i sitt grundutförande enligt postcirkulär den 19 juni 1916, därav redigeringsdatumet (Jun 1916.).

17. Adresskort till assurerat postpaket, 5 kg, frankerat med 212 öre, skickat från speditören A.B.J. Fishman i Stockholm 1.9.17 via Viborg till Ryssland. Adresskortet stämplat med stämpeln "Oförtullat reexportgods".

Stämpeln slogs på adresskortet för försändelser som transiterade Sverige och vidaresändes till utlandet utan att bli förtullade. På paketet sattes en etikett, blankett 156, med samma text. Denna etikett är inte känd i begagnat skick.

På grund av den kraftigt ökande paketmängden till Ryssland och för att slippa den tidsödande frankeringen av adresskorten på "Stockholm 1" med 4 à 5 frimärken för de assurerade paketen och 5 frimärken för de vanliga paketen utgavs nya singelfrimärken 2,12 respektive 1,98 den 6 juli 1918.
(Ex Jan-Olov Edling)

16. Rekommenderat brev i 8:e viktklassen från D. Holmbergs Mynthandel i Stockholm 11.5.1917, ankomststämplat New York 25.6.1917.

Även för brev erfordrades utförselbevis. I det här fallet på grund av att paketet innehöll två silvermedaljer och en bronsmedalj. Brevet har erhållit utförselbevis och åsatts en något beskuren etikett "Utförsel medgiven", blankett 157 i grotesk stil.
(Ex Jan-Olov Edling)

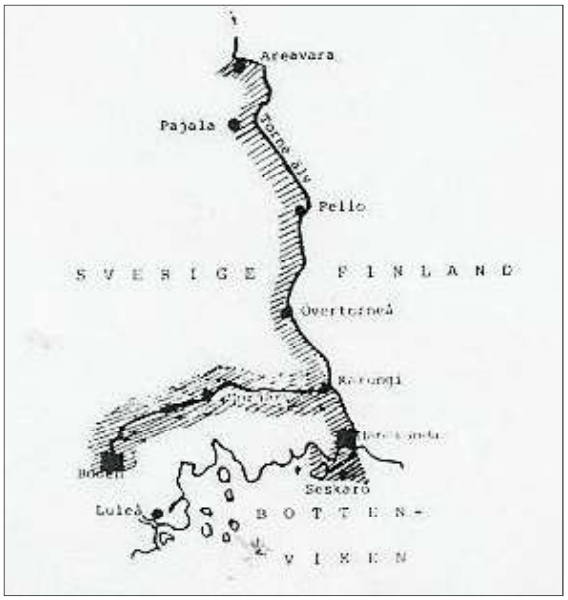
Införsel av exportförbjudet gods inom Norrbottens län

1916 skärps förbudet mot utförsel av varor utrikes med ett förbud mot införsel av exportförbjudet gods till visst område inom Norrbottens län (bild 18) Syftet med förbudet var att försvåra utförande till Finland av för Sverige viktiga varor. Förbudet trädde i kraft den 30 november 1916 och upphörde med sista verksamhetsdag den 14 november 1919.

För att övervaka efterlevnaden av förbudet måste kontroll ske av il-, frakt- och resgods på järnväg, landsväg och ankommande fartyg. Kontroll av postpaket sköttes av postverkets personal. På granskat gods skulle paket eller fraktsedel förses med en gummistämpel utan datum:

Öppnat. Kontrollstationen i ...

Särskilda kontrollstationer upprättades därför i Boden och Haparanda. "Paket som vid postanstalt utom området i fråga mottagas till ort inom området skall så vida det inte undantas enligt undantagsbestämmelserna (bild 19) alltid undersökas vid kontrollstationen i Boden (bild 20). Dylikt paket som inlämnas i Haparanda skall undersökas vid kontrollstationen i Haparanda." I Haparanda fanns tullkammare där ankommande gods med fartyg skulle kontrolleras före införsel i det utlysta området (bild 21)

18. Exportförbjudet gods fick från och med den 30 november 1916 inte införas i det område som här streckats. Längs järnvägen Boden-Karungi är området 20 km brett, längs finska gränsen ca 10 km brett och något bredare runt Seskarö. (SFS: 1916:451)

Den 28 november 1916 görs tillägget att även korsband innehållande varuprov skall granskas av kontrollstationerna i Boden och Haparanda. Inget sådant varuprov är känt och avstämplat med gummistämpeln.

Vid kontrollstationerna användes även några datumstämplar typ N58p KONTR. STAT. BODEN, KONTR. STAT. HAPARANDA och KORSB. SORT. BODEN. Syftet med dem var med stor sannolikhet att användas i den interna tjänsteposten, även om annan avstämpling är känd.

Inom det aktuella området fanns, förutom Haparanda, följande postanstalter:

Afvafors, Bjurå, Boden, Bäverbäck, Degerselet, Gunnarsbyn, Hedenäset, Hednoret, Holmfors, Hundsjön, Jarhois, Juoksengi, Karungi, Korpikå, Kuivakangas, Kärrbäck, Lappträsk, Ljuså, Lomkärr, Luppio, Mattila, Morjärv, Niemisel, Nikkala, Orrbyn, Pajala, Pello, Risudden, Räktjärv, Seskarö, Skogskärr, Skogså, Svanstein, Hvitvattnet och Öfvertorneå.

Från den 21 februari tillkom följande orter i samband med att området utökades söderut från den hittillsvarande södra zonen:

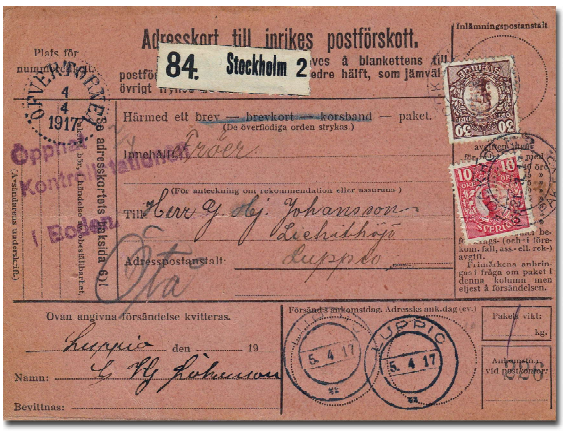
Bondersbyn, Båtskärsnäs, Espinära, Kalix, Sangis, Säivis, Vassen och Vånafjärden.

19. Adresskort till paket innehållande potatis och kängor, från Ystad 29/8 1917, ankomsstämplat Pello 8.9.1917 försett med gummistämpeln "Kontrollstationen I Boden". Pello ligger inom det område där exportförbjudet gods inte fick införas från den 30 november 1916 till 14 november 1919.

Här har "Öppnat" i gummistämpeln "Öppnat Kontrollstationen I Boden" avlägsnats och ersatts med handskriftsnoteringen "ej". Paketet behövde inte kontrolleras enligt undantagsbestämmelserna då det är adresserat till anställd vid svensk statsmyndighet.

Adresskortet har ingått i reklamationsakt, därav reklamationskontorets stämpel på framsidan.

20. Adresskort till postförskottspaket innehållande fröer från Stockholm 31.3.17 till Luppio, försett med gummistämpeln "Öppnat Kontrollstationen I Boden". Luppio ligger inom det område där exportförbjudet gods inte fick införas från den 30 november 1916 till den 14 november 1919.

Kontrollen utfördes av postpersonal i Boden och stämpeln åsattes gods och paketavier efter kontroll.

Frimärkena skyddsperforerade GREX , som stod för AB Kraftfoderfosfatfabriken Grex. Tydligen inget problem med detta innehåll då paketet är kvitterat Luppio 5/4 1917.

23. Reklamerat paket innehållande 1,5 kg smör, från Krisdala 12/4 1918 till Stockholm.

Detta var under tiden transportsedel var ett krav för transport av smör. Därför på framsidan av adresskortet reglementsenlig notering "T.B företedd" och signatur. (TB = Transportbevis)

I reklamationen står under "Försändelsens innehåll" smör, transportsedel företedd.

Nästan alla kända adresskort med avseende på godkännande av transport av smör kommer från mer eller mindre fullständiga reklamationsakter. Ofta hålslagna och i allmänt dåligt skick.

21. Adresskort till paket från Haparanda den 9/3 1917, kvitterat Pello 10/3 1917, försett med gummistämpeln "Öppnat Kontrollstationen i Haparanda". Pello ligger inom det område där exportförbjudet gods inte fick införas från den 30 november 1916 till 14 november 1919.

Kontrollen utfördes av postpersonal i Haparanda och stämpeln åsattes gods och paketavier efter kontroll.

Några få försändelser är kända med gummistämpeln "Öppnat kontrollstationen i Haparanda".
(Jan-Ove Brandt)

Försändning av spannmål, fläsk och smör

På grund av att staten ville ha kontroll på livsmedelsförsörjningen i Sverige var transportförbud infört med fartyg och järnväg på en mängd för allmänheten nödvändiga varor. Detta förbud fick bland annat till följd att främst smör och fläsk skickades med posten istället. Enligt FHK kringgick man därmed gällande transportförbud. Åtgärder måste därför vidtagas.

Postbefordran av spannmål, smör och fläsk i paket eller korsband, men ej brev, måste därför från och med 1 mars 1918 åtföljas av en transportsedel (bild 22) som erhölls efter ansökan om tillstånd av FHK i det län dit paketet/korsbandet skulle skickas. Korsbandet/adresskortet skulle förses med anteckningen *Transportsedel företedd* (bild 23)

22. Före införandet av den förenklade rutinen med smörtillståndsstämpel erfordrades godkännande för transport av bland annat smör via transportsedel.

På denna transportsedel har Herr Gösta Fredholm Gransel, Bredsel fått godkännande av Älvsbyns Livsmedelsnämnds Ransoneringsavdelning att få sig tillsänt ett kg smör från Fanjunkare H. Fredholm i Uddevalla. Daterad Älvsbyn 12 februari 1919.

Av någon anledning har här transportsedel använts istället för den förenklade rutinen med smörtillståndsstämpel för "Norrbottens län".

FOLKHUSHÅLLNINGSKOMMISSIONEN
Form. B. 610. 30/5 18.

TRANSPORTSEDEL

LIVSMEDELSNÄMNDEN i Älvsbyn medgiver
Fanjunkare H. Fredholm
avsändarens namn.
Uddevalla att till
avsändarens adress
Herr Gösta Fredholm Gransel Bredsel
mottagarens adress
Älvsbyn Bbn. försända 1 kg. smör
mottagarens station.
Älvsbyn den 12 febr. 1919
Älvsbyns Livsmedelsnämnds
Ransoneringsavdelning.
*) Livsmedelsnämndens underskrift.
V. 400.000.

Transportsedel erfordrades också för postbefordran av följande varor under den aktuella tiden:
- Potatis: 16 april till och med 31 maj 1918, samt 1 september till och med 4 maj 1918.
- Ost: 18 november 1918 till och med 23 april 1919.
- Handkvarnar eller del därav: 18 november 1918 till och med 30 april 1919.
- Spannmål: 1 mars 1918 till och med 1 juni 1919.

Det förtydligades i postcirkulär av den 28 november 1918 att mesost och messmör inte omfattades av förbudet att skickas med post.

Smörtillståndsstämpel

Det skickades mycket smör med posten och för att förenkla tillståndsgivningen infördes en smörtillståndsstämpel istället för transportsedeln enligt postcirkulär av den 29 juli 1918. Stämpel tilldelades vissa i FHK:s cirkulär angivna orter, se nedan. Ansökan med ifyllt adresskort skulle skickas till FHK i det län dit paketet skulle skickas. Där sattes en speciell smörtillståndsstämpel på adresskortets baksida (bild 24 och 25) Tillstånd för ifrågavarande slag beviljades för en kvantitet av högst ½ kg för person och kalendermånad, fördelad på en eller flera försändelser, samt gäller endast under den kalendermånad för vilket tillståndet är utfärdat.

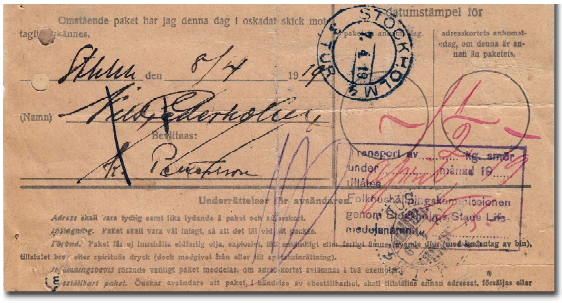
Finja 6/4 1919
Avsändare: Finj. on. uf.
Mattvarot
Fraktion (15:-)
Till Konsumen m. fl.
Vikt: kg.

24. Adresskort till assurerat paket med 2 kg smör, från Finja 6/4 1919 till Stockholm. Transporttillstånd har erhållits med stämpel genom "Stockholms Stads Lifsmedelsnämnd" under april månad 1919.

För transport av smör var paket utan tilläggstjänster vanligast men assurerade paket förekommer och endast ett paket med postförskott är känt.

Tillståndsstämplar från Stockholms Stad är klart vanligast, tätt följt av Stockholms Län.

Övriga stämplar är kända bara i ett eller några enstaka exemplar. Stämplar från ytterligare ett 25-tal livsmedelsnämnder är fortfarande odokumenterade.

Omstående paket har jag denna dag i oskadat skick mot
Stockholm den 8/4 19
(Namn)
Adress
Transport av kg. smör
STOCKHOLM

Baksidan, beskuren.

Baksidan, beskuren.

25. Två ovanliga tillståndsstämplar för smör, kända i bara några få exemplar:
-Transporttillstånd erhållet av "Folkhushållningskommissionen genom Livsmedelsstyrelsen för Norrbottens Län" för transport av 2 kg under oktober 1918.
-Transporttillstånd erhållet av "Folkhushållningskommissionen genom Livsmedelsstyrelsen för Västmanlands Län, Västerås" för transport av 2,5 kg under mars 1919.

26. Adresskort till ilpaket med 2 kg smör, från Torved 24/8 1918 till Stockholm, med Stockholms Stads livsmedelsstämpel på baksidan. Förtydligande text på framsidan "transport medgiven (se andra sidan".

Postfunktionärer var av generalpoststyrelsen anmodade att för avsändare av postpaket innehållande smör, påpeka lämpligheten av att med hänsyn till varans beskaffenhet, särskilt vid befordran en längre sträcka, låta behandla dylikt paket som ilpaket.

Denna anmodan blev tydligen inte speciellt hörsammad då bara ett ilbefordrat paket är känt. Förmodligen då extrakostnaden för ilbefordran var hela 80 öre för ett paket upp till 5 kg.

Paketet skulle förses med anteckningen "transport medgiven"

Postfunktionärerna blev anmodade av generalpoststyrelsen att för avsändare av postpaket påpeka lämpligheten att "med hänsyn till sådan varas ömtåliga beskaffenhet låta behandla sådant paket som ilpaket" (bild 26) Vidare "fästes postfunktionärernas uppmärksamhet å angelägenheten av att tillse att paket innehållande smör vore på fullt tillfredställande sätt inslagna". Detta på grund av den skada som lätt kan uppkomma på andra paket. Många reklamationsärenden blev följden. Från den 17 april 1919 erfordrades inte längre någon tillståndsgivning för postbefordran av smör.

Följande smörtillståndsstämplar finns dokumenterade: Gävleborgs län, Norrbottens län, Östergötlands län, Göteborg med omnejd, Stockholms län, Uppsala län, Hallands län, Stockholms stad, Västmanlands län Västerås, Kopparbergs län, Södermanlands län, Malmöhus län Malmödistriktet samt Västernorrlands län Sundsvallsdistriktet.

I FHK cirkulär är 37 livsmedelsnämnder uppräknade där det borde vara möjligt att hitta adresskort med smörtillståndstämplar. Det är dock inte helt klarlagt om alla livsmedelsnämnder erhöll smörtillståndsstämpeln. Dåtida stavning tillämpad:

Stockholms stad, Stockholms län; Uppsala län, Södermanlands län, Östergötlands län Norrköpingsdistriktet, Östergötlands län Linköpingsdistriktet, Jönköpings län, Kronobergs län, Södra Kalmar län, Norra Kalmar län, Gottlands län, Blekinge län, Kristianstads län, Malmöhus län Malmödistriktet, Malmöhus län Hälsingborgsdistriktet, Hallands län, Göteborg med omnejd, Bohus län, Norra Älvsborgs län, Södra Älvsborgs län, Skaraborgs län Mariestadsdistriktet, Skaraborgs län Skaradistriktet, Värmlands län Karlstadsdistriktet, Värmlands län Kristinehamnsdistriktet, Värmlands län Arvikadistriktet, Örebro län, Västmanlands län, Kopparbergs län, Gävleborgs län, Västernorrlands län Härnösandsdistriktet, Västernorrlands län Sundsvallsdistriktet, Västernorrlands län Örnsköldsviksdistriktet, Jämtland län, Västerbottens län Umeådistriktet, Västerbottens län Lappmarksdistriktet, Västerbottens län Skellefteådistriktet samt Norrbottens län.

Fläsktillståndsstämpel

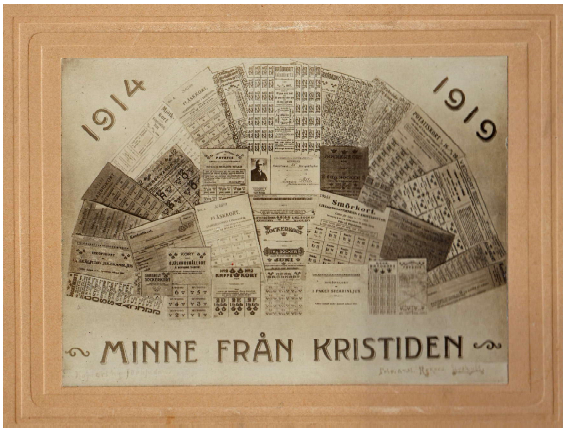
För att förenkla tillståndsgivningen för transport av fläsk infördes en fläsktillståndsstämpel som togs i bruk den första januari 1919, med samma procedur som för tillståndsgivning och samma utförande som smörtillståndsstämpeln, men där ordet smör är utbytt mot fläsk. Men redan den 17 januari meddelas i postcirkulär att tillstånd för befordran av fläsk inte längre erfordras från och med den 19 januari. Tillståndsstämpeln för fläsk fick en kort kurseringstid och inga sådana stämplar är hittills dokumenterade.

Återgång till fredstid 1919

Importen återhämtade sig snabbt efter krigsslutet i och med att svenska köpare alltmer fick tillgång till marknader som tidigare varit avspärrade. Bland de varor som Sverige nu fick tillgång till återfanns olika rå- och insatsvaror till textil och livsmedelsindustrin. På våren 1919 hade råvaruimporten nått en sådan omfattning att ett flertal branscher kunde återuppta produktion på normal nivå igen. Tillgången på de flesta varorna ökade så snabbt att maximipriserna togs bort. De mindre bemedlade kunde fortsättningsvis handla till lågt pris hos livsmedelsnämnderna med hjälp av statligt och kommunalt stöd.

Ransonering av olika varor upphörde successivt under året och livet började åter gå sin gilla gång.

Den allmänna åsikten var att denna typ av kristid skulle man aldrig behöva uppleva igen.

27. Minne från kristiden 1914-1919. Det gemene man mest förknippar med kristiden är ändå den reglering och uppsjö av ransoneringskort som förekom.

Källor och referenser

Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär med bihang A 1914-1919.
Handbok i folkhushållningsfrågor 1917. Karl Hildebrand.
Handbok i folkhushållningsfrågor 1918-1919. Karl Hildebrand.
Svensk författningssamling 1914-1919.
Svensk posthistoria 1855-1925. Jan Billgren, Sören Andersson.
Post i Norr ”Öppnat kontrollstationen …”. Åke Eliasson, Hans Lindgren, Gösta Sundquist.
Sören Andersson, auktion 14 1989. Smörtillståndsstämplar.
Vårt dramatiska sekel. Från sekelskifte till 20-tal. Karl-Olof Andersson.

Bilder Jan-Olov Edlings samling om inget annat anges.